

Prikaz knjige

«OSNOVE SOCIJALNE PEDAGOGIJE»

Školska Knjiga, Zagreb, 2007, 267 str.

Napisao: **Neven Ricijaš**

Knjiga Osnove socijalne pedagogije sastoji se od tri dijela, pri čemu je naslov prvog dijela Uvod u socijalnu pedagogiju, a drugog dijela Poremećaji u ponašanju djece i mladih - socijalnopedagoška perspektiva. Treći dio knjige obuhvaća priloge, abecedni popis pojmova, literaturu te kratke biografije o autorima knjige.

Prvi dio knjige, Uvod u socijalnu pedagogiju, sastoji se od šest poglavlja koja čitatelja postupno, logičnim slijedom uvode u područje razvoja socijalne pedagogije, razumijevanje suvremene socijalne pedagogije, pozicioniranja socijalne pedagogije kao znanstvene i teorijske discipline u odnosu na neke druge znanosti te definiranjem struke i stručnih postupaka kroz identitet samih stručnjaka i intervencija.

U prvom poglavlju, Razvoj socijalne pedagogije, autori započinju s prvim javljanjem pojma socijalna pedagogija sredinom 19. stoljeća u Njemačkoj te sa značenjem F.A.W. Diesterwega u široj primjeni termina socijalna pedagogija. Nadalje, autori na vrlo sažet, a opet sveobuhvatan način opisuju razvoj socijalne pedagogije unutar šireg društvenog konteksta, naglašavajući utjecaj tehnološkog razvitka, zakonskih akata i filozofskih i etičkih polazišta, te ekonomskih prilika društava u kojima se socijalna pedagogija razvijala (i danas se razvija). Posebno su elaborirani Natorpov i Nohlov koncept socijalne pedagogije, pri čemu se navodi da je Natorp opisivao socijalnu pedagogiju kao pedagogiju koja pripada zajednici - radu u/sa zajednicom, dok je Nohlov koncept usmjeren razradi funkcije socijalne pedagogije u odgoju i obrazovanju djece i mladih u cilju umanjivanja društvenih problema. Razvoj socijalne pedagogije nakon Drugog svjetskog rata opisan je u dva smjera: a) socijalna pedagogija kao posebno odgojno područje i b) socijalna pedagogija kao odgoj za moralno ponašanje. Razvoj socijalne pedagogije u Hrvatskoj predstavljen je kroz početak razvoja obrazovanja socijalnih pedagoga (ranije: defektologa) od 1962. godine na dalje. Naglašeno

je da je u hrvatskoj praksi socijalna pedagogija na početku ostavila značajan pečat u institucionalnom tretmanu djece i mladih s poremećajima u ponašanju, te da se s vremenom funkcija socijalne pedagogije mijenjala i širira uloga ponajviše ulaskom socijalnih pedagoga u službe centara za socijalnu skrb, sudove i državna odvjetništava te sve većom promocijom prevencije u okviru socijalnopedagoške prakse.

Drugo poglavlje, Suvremena socijalna pedagogija, počinje pozicioniranjem socijalne pedagogije u okviru a) edukacijsko-rehabilitacijskih znanosti, b) pedagoških znanosti i c) socijalnih znanosti (socijalnog rada) i navođenjem najznačajnijih definicija socijalne pedagogije koje oslikavaju postojanje znatnih razlika u poimanju ove stručne, znanstvene i teorijske discipline. U ovom poglavlju autori također definiraju predmet socijalne pedagogije kroz razumijevanje sustava socijalno devijantnih osoba, njihovog socijalnog okruženja i odgojnih potreba pojedinaca i društvenih grupa u svrhu njihove socijalne integracije, obrazlažući značaj termina koji se vezuju uz različite socijalnopedagoške intervencije - prevenciju, socijalnu integraciju, rehabilitaciju, socijalizaciju, resocijalizaciju, tretman, transformaciju ponašanja i drugih aspekata života i funkcioniranja djece i mladih s poremećajima u ponašanju. Autori predmet socijalne pedagogije kao znanstvene discipline određuju kao pronalaženje zakonitosti sveukupnih (bioloških, psiholoških, pedagoških i socijalnih) pretpostavki odgojnog procesa osoba s poremećajima u ponašanju, usmjerenoga njihovoj socijalnoj integraciji.

Treće poglavlje, Socijalna pedagogija kao znanstvena disciplina, obuhvaća tri temeljna područja. Prvi je vezan za pozicioniranje socijalne pedagogije u sustavu društvenih znanosti, drugi uz istraživačke metode u socijalnoj pedagogiji, a treći uz odnos socijalne pedagogije i srodnih znanstvenih disciplina. U prvom se dijelu problematizira pripadanje socijalne pedagogije odgojnim, odnosno edukacijsko-rehabilitacijskim znanostima. U drugom dijelu autori

obrazlažu svoje stajalište prema kojem zadaće socijalne pedagogije obuhvaćaju pronalaženje zakonitosti prevencije i razvoja poremećaja u ponašanju, klasificiranje poremećaja u ponašanju s obzirom na etiološke, fenomenološke i tretmanske aspekte, pronalaženje zakonitosti socijalnog funkcioniranja osoba koje zbog poremećaja u ponašanju imaju teškoće u socijalnoj integraciji te pronalaženje zakonitosti strukturnih i funkcionalnih promjena osoba s poremećajima u ponašanju pod utjecajem specijalno programiranih stimulatora (odgoja). Te se zadaće ostvaruju primjenom različitih kvantitativnih (ponajviše multivarijantnih) i kvalitativnih istraživačkih metoda, a autori upućuju na potrebu uravnotežene primjene svih znanstvenih metoda koje se uobičajeno primjenjuju u društvenim znanostima, uz isticanje potrebe uvažavanja etičkih načela istraživanja. U trećem dijelu autori na jasan način opisuju interdisciplinarnu elemente socijalne pedagogije, pri čemu ističu potrebu korištenja spoznaja iz socijalnoj pedagogiji srodnih disciplina kao što su filozofija, sociologija, medicinske znanosti, pravo, pedagogija, psihologija te socijalna politika i socijalni rad te elaboriraju specifičnosti socijalne pedagogije.

Četvrto poglavlje, Teorije socijalne pedagogije, obuhvaća ključna obilježja dobrih teorija uopće, suvremena teorijska poimanja odgoja i sastavnice teorija socijalne pedagogije. Autori teorije socijalne pedagogije definiraju kao koherentne sustave ideja vezane uz etiologiju, fenomenologiju i tretman poremećaja u ponašanju u svim faza njihovog razvoja te kao načela, metode i oblike odgojne prakse koja je i socijalna i pedagoška. Poseban naglasak stavljen je na ključne rezultate istraživanja koja su se odvijala na Odsjeku za poremećaje u ponašanju Edukacijsko--rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, koji predstavljaju znanstvene temelje socijalnopedagoških teorija. Iako su autori zauzeli stajalište prema kojem su sastavnice teorija socijalne pedagogije sve relevantne teorije iz znanstvenih disciplina srodnih socijalnoj pedagogiji i teorije proizašle iz specifičnoga socijalnopedagoškog djelovanja, posebnu pozornost posvećuju teoriji sustava kao osnovi objašnjavanja svih društvenih pojava.

Profesionalni identitet socijalnih pedagoga naziv je petog poglavlja koje je usmjereno vrijednosnim komponentama socijalnopedagoškog poziva, kompetencijama te funkcijama i područjima praktičnog djelovanja socijalnih pedagoga. Pišući o vrijednosnim komponentama, autori upućuju na značaj etike u socijalnopedagoškoj profesiji, navode etička

načela rada i djelovanja prema korisnicima i drugim stručnjacima posebno naglašavajući etičke standarde Međunarodne udruge socijalnih pedagoga i Hrvatske udruge socijalnih pedagoga te upućuju na komponente koje je za etičko djelovanje potrebno osigurati. Profesionalnu kompetentnost socijalnih pedagoga autori definiraju kroz standardne komponente profesionalne kompetentnosti, odnosno kao sintezu profesionalnih znanja, profesionalnih vještina i osobina ličnosti, odnosno osobnih potencijala socijalnih pedagoga, problematizirajući društvene okolnosti u kojima socijalni pedagozi te kompetencije uobičajeno realiziraju. Uz prikaz funkcija i područja praktičnog djelovanja socijalnih pedagoga koji se temelji na teoriji posredovanog iskustva učenja i službenim dokumentima francuskog udruženja socijalnih odgojitelja (AVTES communique), autori se posebno osvrću na društvenu uvjetovanost stvarnih mogućnosti prakticiranja pojedinih funkcija profesije.

Posljednje, šesto poglavlje prvog dijela knjige zove se Temelji, moć i granice socijalnopedagoških intervencija, kojim se zaista zaokružuje cjelinu s svim prethodnim poglavljima. Vrijednost ovog poglavlja sadržana je u naglašavanju zakonskih temelja socijalnopedagoških intervencija koji stručnjacima pružaju okvir za sve postupke vezane uz prava djece i mladih s poremećajima u ponašanju, počevši od Ustava RH, konvencija međunarodnih organizacija, do specifičnih zakonskih akata. Autori potom opisuju institucijski okvir socijalnopedagoških intervencija kroz zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast, uz opis specifičnih funkcija ustanova koje rade s djecom i mladima s poremećajima u ponašanju i osvrtna praktična ograničenja socijalnopedagoških intervencija (uključujući probleme definicija pojmova, organizaciju i dostupnost socijalnozaštitnih i socijalnopedagoških intervencija). Na kraju ovog poglavlja, autori promišljaju daljnji razvoj socijalne pedagogije stavljajući je u kontekst suvremenih društvenih kretanja na globalnoj, socijalnoj, političkoj i znanstvenoj razini.

Drugi dio knjige, pod naslovom Poremećaji u ponašanju djece i mladih - socijalnopedagoška perspektiva, sastoji se od četiri poglavlja koja obrađuju područje pojmovnog određenja, etiologije, fenomenologije i društvenog značenja poremećaja u ponašanju djece i mladih.

Sedmo poglavlje Pojmovna određenja poremećaja u ponašanju djece i mladih predstavlja značajan doprinos za razumijevanje socijalnopedagoške teorije i prakse. S obzirom da se radi o vrlo fluid-

nom i nejednoznačnom terminu, autori započinju s definiranjem pojma ponašanja, posebno citirajući Glassera, kako bi preko odstupanja od normalnosti, odnosno statističkog prosjeka, čitatelja uveli u područje poremećaja u ponašanju. Pritom naglašavaju psihosocijalni kontekst ponašanja djece i mladih, osobito naglašavajući uvjetovanost ponašanja društvenim normama, komponentama ličnosti, razvojnim fazama te društvenom uvjetovanošću odgoja. Nadalje, autori sistematično i pregledno objašnjavaju pojmove koji se često koriste kao sinonimi za pojam poremećaje u ponašanju (odgojna zapuštenost, prijestupničko ponašanje, poremećaji (smetnje) ponašanja, poremećaji u ponašanju i ličnosti, poremećaji emocija i ponašanje, opozicijsko ponašanje, društveno neprihvatljivo ponašanje, asocijalno ponašanje, antisocijalno ponašanje, delinkventno ponašanje, rizična ponašanja i sl.), naglašavajući prednosti i nedostatke svagoga od njih i obrazlažući razloge opredjeljenosti za pojam poremećaji u ponašanju. Nakon razjašnjavanja terminoloških nedoumica, autori navode različite definicije pojma poremećaji u ponašanju, posebno ističući definicije koje su ponudili profesori Odsjeka za poremećaje u ponašanju Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i opredjeljujući se za definicije koje obuhvaćaju etiološki, fenomenološki i intervencijski aspekt pojave. U nastavku autori nude pregled različitih klasifikacija poremećaja u ponašanju (i sličnih pojmovnih određenja), uključujući nekoliko klasifikacija koje su usmjerene na definiranje razina poremećaja u ponašanju kroz nekoliko stupnjeva ili kategorija na kontinuumu, s obzirom da su mnogi istraživači, teoretičari i praktičari različitih profesija nastojali kategorizirati odstupajuća ponašanja. Tijekom tog pregleda autori se osvrću na manjkavosti svake pojedine klasifikacije i upućuju na potrebu kreiranja specifičnih socijalnopedagoških klasifikacija poremećaja u ponašanju. Posebno se naglašava jedna od najuobičajenijih socijalnopedagoških podjela poremećaja u ponašanju djece i mladih na dvije osnovne skupine: a) eksternalizirane ili pretežito aktivne poremećaje u ponašanju, te b) internalizirane ili pretežito pasivne poremećaje u ponašanju koji čine dobar uvod za deseto poglavlje u kojem se detaljnije opisuje fenomenologija poremećaja u ponašanju.

U osmom poglavlju, Etiologija poremećaja u ponašanju, autori započinju s kratkim prikazom najznačajnijih pristupa kojima su se u prošlosti objašnjavali poremećaji u ponašanju (mahom shvaćeni kao kršenje društvenih normi) kroz četiri škole: demonološku, klasičnu i pozitivističku škola,

te školu kriticizma. Na taj se kontekst nadovezuju objašnjenja biološkog, psihološkog i sociološkog determinizma, posebno kroz kriminološke teorije koje danas čine podlogu za sveobuhvatni, eklektički pristup poremećajima u ponašanju. Naglašavajući da bi sveobuhvatan prikaz svih postojećih etioloških teorija poremećaja u ponašanju nadmašio namjenu knjige, autori detaljnije obrazlažu izabrane etiološke teorije koje smatraju relevantnima za socijalnopedagošku profesiju. To su: a) teorija privrženosti, b) teorija akcije, c) funkcionalistička teorija, d) teorija značenja i e) ekološko-sustavna teorija. Posebna je pozornost posvećena elaboraciji multikauzalne, dijalektičke i dinamičke prirode poremećaja u ponašanju. Pritom se spretno razgraničavaju pojmovi koji su važni za razumijevanje etiologije, poremećaja u ponašanju (uzrok, uvjet i povod ponašanja), uz naglašavanje relativnosti tih pojmova. Poglavlje posvećeno etiologiji poremećaja u ponašanju završava se prikazom koncepta rizičnih i zaštitnih čimbenika koji danas čine osnovu suvremenog pristupa u razumijevanju različitih vrsta poremećaja u ponašanju.

Društveno značenje poremećaja u ponašanju djece i mladih naslov je devetog poglavlja knjige koje je prožeto različitim statističkim pokazateljima o društvenom položaju mladih u Hrvatskoj, o broju i kretanju različitih kategorija korisnika socijalnozaštitnih intervencija i različitih usluga socijalne skrbi. Budući da pojavu poremećaja u ponašanju prate različite službe, autori se u elaboraciji njihove pojavnosti u hrvatskom društvu služe različitim izvorima (pravosuđe, obrazovanje, zdravstvo, socijalna skrb), uključujući i relevantna znanstvena istraživanja. Osvrćući se na prikazane statističke i znanstvene pokazatelje, autori zaključuju da se pojavnost poremećaja u ponašanju u ukupnoj populaciji djece i mladih može usporediti s normalnom distribucijom, pri čemu se s ozbiljnošću poremećaja smanjuje njihov udio u populaciji. Pritom procjenjuju da poremećaji u ponašanju vrlo visokog rizika za razvoj djece i mladih obuhvaćaju 5% populacije te da 20% populacije čini skupina djece i mladih čija se ponašanja kreću na kontinuumu od visokog do niskog rizika. Ukazujući na potrebu prevencije i rane intervencije usmjerene djeci i mladima s poremećajima u ponašanju različitih oblika i intenziteta, autori iznose rezultate znanstvenih istraživanja koji ukazuju na značajnu povezanost maloljetničke delinkvencije i drugih oblika poremećaja u ponašanju, dokazujući da njihov pravovremeni tretman uvelike pridonosi prevenciji maloljetničke delinkvencije.

Posljednje poglavlje ove knjige ujedno je i najopširnije. Ta se opsežnost nazire već se u samom naslovu poglavlja (Fenomenologija poremećaja u ponašanju) budući da je riječ o pojmu koji obuhvaća raznolike pojavne oblike ponašanja. Kao što je ranije navedeno, autori polaze od temeljne podjele na internalizirane i eksternalizirane poremećaje u ponašanju. U okviru internaliziranih, pretežno pasivnih poremećaja u ponašanju, opisana su sljedeća ponašanja; plašljivost, povučенost, potištenost, nemarnost i lijenost, neurotski uvjetovani - pretežito internalizirani oblici poremećaja u ponašanju te deficit pažnje. Među eksternaliziranim, pretežito aktivnim oblicima poremećaja u ponašanju, opisani su: nediscipliniranost, laganje, bježanje iz škole, od kuće i iz drugih odgojnih sredina, hiperaktivnost, agresivno ponašanje te delinkventno ponašanje. Svako opisano ponašanje uključuje fenomenologiju (simptome), moguću etiologiju, osnove socijalnopedagoške intervencije i moguće posljedice njezina izostanka koje se u pravilu ogledaju u razvoju društveno opasnijih i individualno štetnijih ponašanja. Posebno su obrađeni konzumiranje psihoaktivnih tvari kao sve rašireniji i ozbiljniji problem u ponašanju djece i mladih te fenomen poremećaja tijekom školovanja koji je shvaćen kao završni etiološko-fenomenološki kompleks ozbiljnog upozorenja za razvoj poremećaja

u ponašanju. Na kraju ovog poglavlja, dan je sažet prikaz primjera konkretnih poremećaja u ponašanju putem izvadaka iz seminarskih radova studentica socijalne pedagogije te kroz jedno praktično iskustvo, poštujući anonimnost i tajnost podataka osoba čija su ponašanja opisana. Ovakav završetak poglavlja dobro oslikava multikauzalnost, dinamičnost i dijalektičnost te pojave.

Zaključno, knjiga Osnove socijalne pedagogije može se preporučiti svima koji žele steći uvid u razvoj socijalne pedagogije, predmet njezina znanstvenog i praktičnog djelovanja, kao i u područje etiologije i fenomenologije poremećaja u ponašanju. Autori su posebnu pažnju posvetili pozicioniranju socijalne pedagogije i poremećaja u ponašanju u širi društveni kontekst kroz različite komparacije, ali i uvažavajući komplementarnost, interdisciplinarnost i transdisciplinarnost socijalnopedagoške znanosti i prakse. Posebna je vrijednost ove knjige i u načinu pisanja koji je vrlo čitak, dinamičan i koherentan, čime je zaslužno i dobio status sveučilišnog udžbenika. Preporučio bih ovu knjigu svim stručnjacima koji rade s djecom i mladima (ali i odraslim osobama) s poremećajima u ponašanju, kao i studentima društvenih znanosti, pri čemu je ovaj udžbenik neizostavan dio obrazovanja studenata socijalne pedagogije.